

1. Ewolucja zodiaku

Dwanaście Prac Heraklesa jest typowym mitem solarnym, którego kosmologiczny charakter rozpoznawany był już w czasach starożytnych. Mitem solarnym, a jednocześnie sakralnym, zajmującym centralną pozycję w wierzeniach i misteriach orfickich. Herakles jest kolejnym, obok Gilgamesza i Samsona, słonecznym herosem podróżującym drogą Słońca, przemierzającym kolejne stadia słonecznego cyklu.

Dwanaście prac dokonuje się w analogii do dwunastu znaków zodiaku. Związek ten dostrzegali już klasyczni badacze mitów, którzy poza ogólnym podobieństwem (w liczbie „12”...) nie potrafili wykazać szczegółowych korelacji, wkraczając na manowce racjonalnego myślenia.

W chwili obecnej nie da się wykazać rozsądnej zbieżności treści mitu ze współczesnymi znakami zodiaku. Z jednego powodu: zodiak podlegał ciągłej ewolucji. Współczesna wersja różni się od tej z czasów antycznych, ta z kolei od wersji babilońskiej, mającej początek w źródłach jeszcze starszych. Niedostrzeżenie lub nieznanostwo tego prostego faktu prowadzi w ślepy zaułek. Jednocześnie w kulturze masowej, a nawet w pracach naukowych, utrwała się obraz zodiaku jako niezmiennego od tysiącleci. Nawet tacy słynni badacze mitologii jak Robert Graves piszą o konstelacjach nieistniejących w czasach wczesnej starożytności.

Na pozór drobne zmiany oddalają w sposób znaczący układ zodiakalny od treści mitu. Im bardziej cofamy się w przeszłość tym spójniejszy obraz otrzymujemy. Spójniejszy i bardziej zharmonizowany.

Para ryb w czasach greckich zastąpiła Człowieka-Rybę, syrena trzymającego w dłoni kruka. Odnowiciela zmierzającego w stronę stałego lądu. Ziusiudrę, Utnapisztima lub Noego. Bohatera znanego pod różnymi imionami od najdawniejszych czasów.

Zastąpienie ryb półczłowiekiem-półrybą przywraca zodiakowi jego pierwotną strukturę, w której na przeciwko siebie, tworząc krzyż, rezydują cztery postaci hybrydalne, półludzkie, półzwierzęce. Bliźnięta, Ryby, Strzelec i Panna. W wersji wcześniejszej: bykołak, rybołak, człowiek-skorpion i wojowniczką, której postać półzwierzęca nie jest znana.

Wodnik (Nosiwoda) utracił swój charakter niszczącego żywiołu, powodzi, sztormu i burzy.

Strzelec-Centaur w czasach sumerskich był jeszcze jednym ze skorpiołaków, półludzi — półskorpionów, których Gilgamesz spotyka na swej drodze.

Znak Wagi w ogóle nie istniał. Babilończycy utworzyli go dzieląc ogromnego Skorpiona (wcześniej Smoka) na dwie części. Stworzyli tym samym przeciwagę dla Barana, w którym Słońce przebywało w dniu wiosennej równonocy.

Człowieka-Skorpiona zastąpiono centaurem, smoka skorpionem. Gwiazdy Wagi do dnia dzisiejszego noszą nazwy świadczące o swym wcześniejszym rodowodzie: *Zuben Elgenubi* — Szczytce Południowe i *Zuben Eschamali* — Szczytce Północne. W czasach ptolemejskich Waga była wciąż 'jedynie' Szczytami Skorpiona.

Skoro jeden z gwiazdozbiorów został podzielony nie trudno zauważyć, że inny musiał zostać zmarginalizowany. Na skutek babilońskich machinacji mamy obecnie w pasie ekliptyki trzynaście konstelacji zodiakalnych. Pomiędzy Strzelcem a Skorpionem leży zapomniany Wąż (Serpens), trzymany w rękach przez Wężownika (gr. *Ophiuchusa*, co oznacza „ciężko pracującego” — Eskulapa, boskiego uzdrowiciela).

Wąż Wodny, Żmija, Żmij, pierwotny symbol ziemi i jej bogini. Wąż Kreator i Stworzyciel, orourobos oplatający Ziemię. Symbol wiedzy — podobnie jak Pies i Dzik — usunięty z Zodiaku i zmieniony w synonim zła i Szatana.

Zmianie znaczeniowej uległ gwiazdozbiór Panny. Z pierwotnej Isis, bogini płodności, pożądlivosti, seksu i wojny, pozostała jedynie Virgo, Dziewica Maryja wiodąca do boju chrześcijańskie wojska.

Isztar i Ninurta. Wenus i Ares. Bogini i bóg wojny. Pomiędzy nimi para splecionych węży.

Krab, tudzież żółw, zastąpił ognistego konia, byk z baranem — dzika i psa.

We wszystkich mitach zodiakalnych pojawiają się symbole pierwotne, niezależne od znaków w danych czasach używanych. Powoduje to, że albo charakter kosmologiczny danych opowieści nie jest dostrzegany, albo też na siłę próbuje się go dopasować do aktualnie obowiązującej wersji.

2. Struktura opowieści

W przypadku analizy 12 Prac Heraklesa podstawową trudność stanowiło ustalenie prawidłowej, tudzież pierwotnej kolejności opisywanych prac. W opracowaniach współczesnych dwie pierwsze i sześć ostatnich występuje w kolejności zgodnej z autorami klasycznymi, Apollodorem i Hyginusem. Cztery pozostałe zadania spotkać można w dowolnej kombinacji.

Lp.	Apollodorus z Aten (ok.140 pne)	Diodorus Siculus (ok.60-20 pne)	G.J. Hyginus (64 pne-17 ne)	Eurypides (480-406 pne)
1.	Lew Nemejski	Lew Nemejski	Lew Nemejski	Lew Nemejski
2.	Hydra Lernejska	Hydra Lernejska	Hydra Lernejska	+ Centauromachia
3.	Łania Kerynejska	Dzik Erymantejski	Dzik Erymantejski	Łania Kerynejska
4.	Dzik Erymantejski	Łania Kerynejska	Łania Kerynejska	Klaczce Diomedesa
5.	Stajnie Augiasza	Ptaki Stymfalijskie	Ptaki Stymfalijskie	+ Zabicie Kyknosa
6.	Ptaki Stymfalijskie	Stajnie Augiasza	Stajnie Augiasza	Jabłka Hesperyd
7.	Byk Kreteński	Byk Kreteński	Byk Kreteński	+ Wygnan. Piratów
8.	Klaczce Diomedesa	Klaczce Diomedesa	Klaczce Diomedesa	+ Filary Niebios
9.	Pas Amazonek	Pas Amazonek	Pas Amazonek	Pas Amazonek
10.	Stado Geryona	Stado Geryona	Stado Geryona	Hydra Lernejska
11.	Jabłka Hesperyd	Porwanie Cerbera	Jabłka Hesperyd	Stado Geryona
12.	Porwanie Cerbera	Jabłka Hesperyd	Porwanie Cerbera	Porwanie Cerbera

Diodorus, podobnie jak Gajusz Juliusz Hyginus, opierał się na *Bibliothēke* Apollodorusa Ateńczyka, zmieniając kolejność części prac. Wersja ta, choć spisana 400 lat po Eurypidesie jest od niego znacznie starsza, zgodna chociażby z płaskorzeźbami (metopami) świątyni Zeusa w Olimpii, zbudowanej w latach 470-456 pne.

Fragmenty mitu heraklejskiego spotkać można również u innych autorów, m.in. w pismach Pindara, *Iliadzie* Homera, *Cyprii*, poezji Stesichorusa. Wyobrażenia w sztuce codziennej sięgają IX w. pne., a sama opowieść, podobnie jak *Iliada*, ma miejsce w czasach mykeńskich.

Eurypides wprowadza cztery nowe prace oparte na wątkach pobocznych, tzw. *porerga*

(wojna z centaurami, zabicie giganta Kyknosa, syna Aresa itd.), pomija *athloi* dotyczące dzika, ptaków, stajni Augiasza i kreteńskiego byka.

Pierwsze sześć prac ma miejsce na terenie Grecji, następne w coraz dalszych krajach ościennych i wreszcie w krainach mitycznych. Podstawowym czynnikiem porządkującym jest moim zdaniem **odległość od Myken** i wg niej uporządkowane zostały prace, których kolejność była odmienna u różnych autorów.

Praca	Miejsce	Odległość (w km) od Myken	
		Rzeczywista	Przybliżona
1.Zabicie lwa nemejskiego	Nemea	9,75	10
2.Zabicie hydry lernejskiej	Lerna	21,75	20
3.> Wypłoszenie ptaków stymfalijskich	Stymphalos	30,00	30
4.> Pojmanie łani kerynejkiej	Oros Kyllini	37,88	40
5.> Pojmanie dzika erymantejskiego	Psosis	77,25	80
6.> Oczyszczenie stajni Augiasza	Ilis (Elida)	119,25	120
7.Pojmanie byka kreteńskiego	Knossos/ Kreta	348,00	350
8.Pojmanie klaczy Diomedesa	Bistones/ Tracja	648,00	700
9.Zdobycie pasa królowej Amazonek	Themiskira/ Scytia	1440,00	1400
10.Uprowadzenie stada Geryona	Erytea	??? (Azory — 4150 km)	
11.Zdobycie jabłek z Gaju Hesperyd	Atlas	??? (Atlas — 2620 km)	
12.Uprowadzenie Cerbera z Hadesu	Hades	???	

Odległości na terenie Grecji zostały podane w oparciu o mapę w skali 1:300 000.

Pierwsza połowa prac odbywa się na terenie Peloponezu, przy czym kolejne zadania mają swe miejsce nie tylko dalej od Myken, ale również **dalej na zachód**, wzdłuż, mniej więcej, 38 równoleżnika.

Zauważyć można równomierność rozłożenia kolejnych miejsc na terenie Grecji (w stosunku do Myken). Pierwsze trzy położone są w odległościach w przybliżeniu ok. 10, 20, 30 km, następne trzy — ok. 40, 80 i 120 km. Być może jest to czysty zbieg okoliczności, być może przejaw świadomego działania i planowania, związany z geometrią sakralną. Oczywiście w starożytności nie stosowano kilometrów. Podobne proporcje uzyskamy stosując kubity staroegipskie czy sakralne (15, 30, 45, 60, 120, 180 tys. łokci)

Lokalizacja trackiego miasta **Bistones** stanowiła pewien problem — na mapach antycznego świata takiej osady po prostu nie ma. Odnaleźć możemy jedynie plemię *Bistones* (Traków), zamieszkujące półwysep *Chersonese* nad Bosforem.

Podobną sytuację mamy z plemieniem Amazonek. **Themiskira**, stolica ich państwa, leżała nad rzeką Thermodonem (*dn stanowi składnik praeuropejski oznaczający wodę — p. Dunaj, Don, Lindon), którą to większość badaczy identyfikuje z turecką *Terme cay*, płynącą przez pradawny Pont.

Kolejne zadania mają więc swe miejsce w krajach położonych coraz bardziej **na wschód od Grecji**, na Krecie, w Tracji i w krainie zamieszkiwanej przez Amazonki:

Trzy ostatnie stanowią wyprawy do krain mitycznych: wyspy Posejdon na Atlantyku (Azory, Kuba, Gorgady? — pierwowzór posejdońskiej Atlantydy), którą z czasem utożsamiono z zachodnim wybrzeżem Hiszpanii (jednak gdyby wyspa ta leżała u wybrzeży Iberii Herakles nie musiałby porywać słonecznej czary), Rajskiego Ogrodu położonego w okolicach Atlasu i w końcu Otchłani (Hadesu).

Można dostrzec, że kolejne prace dobierane są wg określonego schematu:
— dwa potwory (zabicie lub pojmanie)
— jedno zadanie specjalne (oczyszczenie terenu lub zdobycie artefaktu).

W przypadku trzech ostatnich prac załamaniu ulega zarówno podział wg odległości (Erytea leży dalej od Atlasu), jak i wg ich rodzaju (zdobycie jabłek ma miejsce pomiędzy pojmaniami zwierząt). Najprawdopodobniej końcowy układ mitu wyglądał w sposób następujący:

10. Zabicie smoka Ladona, strażnika Świętego Gaju Hesperyd

11. Zabicie trójgłowego Geryona z Erytei

12. Urowadzenie Cerbera z Otchłani.

Podział taki uwzględnia zarówno stopień trudności, coraz dalszą odległość jak i etapy typowej podróży szamańskiej (drzewo życia -> wyspa -> otchłań). Podobną kolejność przedstawił w swej wersji Eurypides (Hydra, Geryon, Cerber).

O słuszności takiego układu ostatnich prac przekonamy się w dalszej części, w chwili obecnej pozostajemy jednak przy wersji klasycznej wg Apollodorusa.

3. Analiza treści

Herakles, który w amoku zesłanym przez Herę zamordował swe dzieci i żonę, udał się do wyroczeni delfickiej. Ta nałożyła na niego ekspiacyjną służbę u władcy Myken. A wszystko zgodnie z wolą niebios. Zgodnie z planem Zeusa Herakles miał zostać królem mykeńskiego państwa. Za sprawką Hery godność ta przypadła jego kuzynowi, Eurysteuszowi, który przyszedł na świat dwa miesiące wcześniej niż powinien. Kompromis zawarty na Olimpie zakładał, że Herakles odbędzie u niego ośmioletnią służbę, w zamian otrzyma nieśmiertelność.

LEW

Pierwszą pracę stanowiło **zabicie lwa z Nemei** potwora o skórze tak twardej, że nie można jej było przebić żadną z broni.

Znakiem Zodiaku jest Lew, którego symbolika nie zmieniła się od tysiącleci. Drapieżny kot o bujnej grzywie stanowił, obok konia i długowłosego wojownika, jeden z prastarych symboli Słońca. Na niebie zaprzęgnięty został w rydwan powożony przez waleczną Isztar. W prastarej kulturze Catal Huyuk dwa lwy (lub lamparty) stanowiły podporę dla rodzącej Bogini Matki.

Herakles rozpoczyna swe prace od zabicia lwa, którego skórę narzuca na siebie, rozpoczyna od znaku odpowiadającemu najbliższej Słońcu planecie. Tak jak znak Konia (Osła, obecnie Rak) odpowiadał Słońcu, a Wojowniczkowi planecie Wenus (Isztar), tak leżący pomiędzy nimi Lew stanowił symbol Merkurego-Hermesa, Tammuza, zbawiciela ludzkości, a zarazem przebiegłego *trickstera*.

Podobnie „merkuriańskim” bohaterem jest długowłose Gilgamesz, odziany w skórę psa lub lwa (tym samym słowem określano oba zwierzęta):
He will let his body become long-haired,
He will clothe himself with the skin of the dog (Tab. VII)
(Przestanie strzyc swe włosy,
Skórę psa założy na siebie.)

Lew jest zwierzęciem mocy, tym, który inicjuje nową drogę, zwierzęciem królewskim i boskim. Od zabicia lwa rozpoczyna swe czyny Szimszon z biblijnej księgi Sędziów, Szamszu, Słońce w ciebie człowieka.

14.5 *Zstąpił więc Samson wraz z ojcem i matką swoją do Timny; a gdy doszli do winnic Timny, oto młody lew rycząc zabiegł mu drogę.*

14.6 *Jego zaś ogarnął Duch Pański, toteż rozdarł go na dwoje jak się rozdziera koźlę, choć nic nie miał w ręku; ale ojcu swemu i matce swojej nie powiedział, co zrobił. [BW]*

WAŻ WODNY

Po uduszeniu potomka Tyfona Herakles otrzymał zadanie pomocy mieszkańcom Argos

nękanym przez **hydrę (węża wodnego) z lernejskich bagien** (Znak Węża, *Serpens*). Nieśmiertelny łeb potwora zmiażdżył ogromnym kamieniem. W tym samym momencie w jego piętę wpił się krab nasłany przez Herę. Scena ta przypomina fragment z Ks. Rodzaju (3,15), w którym to Jowe Elohim zwraca się do Węża: *I ustanowię nieprzyjaźń między tobą a kobietą, między potomstwem twoim, a jej potomstwem; ono zdepcze ci głowę, a ty ukąsisz je w piętę.*

Hydrę Lernejską utożsamiono z wężem leżącym poniżej Lwa, jednak taka interpretacja jest wtórna. Ten sam wąż (serpens) leży na pasie zodiakalnym obok skorpiona/smoka.

Motyw uśmiercenia wodnego potwora wywodzi się z babilońskiego eposu Enuma Elish, w którym to bóg Marduk („Berło Umiłowane”) rozcina Wodnego Węża *Tiamat*, tworząc w ten sposób Niebo i Ziemię. Epos ten wywarł znaczny wpływ zarówno na kosmogonię biblijną jak i całość ksiąg Starego Testamentu. Motyw Lewiatana, *uroborosa* oplatającego ziemski krąg, węża pokonanego przez Jowe, odnajdujemy w szeregach ksiąg biblijnych: *Kolumny niebieskie chwieją się i drżą przed jego groźbą. Swoją mocą uspokoił Morze (Tihom), swą mądrością zmiażdżył Rahaba* (Job 26,11-12)

Rahab oznacza dosłownie "wodnego smoka (węża)". *Tihom* (morska otchłań) stanowi bezpośrednio zapożyczenie od *Tiamat*.
1.2. A ziemia była **mętem** i **zamętem** [tohu wa-bohu],
i mrokiem na obliczu **Odmętu** [T'hum],
a tchnienie Elohima nosiło się na obliczu wód.

W księdze Izajasza (51,9) czyny Marduka przypisane zostają żydowskiemu bogu: *Obudź się, obudź się, oblecz się w siłę, tyś, ramię Pana! Obudź się jak za dni dawnych, jak w czasach odległych! Czy to nie tyś rozłupało potwora, przeszło smoka morskiego?*

Marduk, jako władca umiłowany, ukochany syn Enlila, stanowi pierwowzór postaci Pomazańca. W Psalmie 2 czytamy: *Synem [sługą] moim jesteś, dziś cię zrodziłem. Proś mnie a dam ci narody w dziedzictwo, I krańce świata w posiadanie. Rozgromisz je berłem żelaznym, Roztłuczysz jak naczynie gliniane.*

Równie ważny jest motyw 'ukąszenia' w piętę, powszechny w literaturze tamtych czasów, lecz przeważnie niezrozumiany. Achilles ginie, zostając postrzelony w piętę przez Parysa. Myśliwy Orion, próbując pozbawić cnoty Artemidę, umiera ugodzony przez skorpiona. Podobna scena stanowi trzon hinduizmu: Kriszna staje do boju z ogarniętymi szaleńcami Jawawami. Po ich pokonaniu postanawia odpocząć pod drzewem figowca. Z jego ust wypęła wąż. Wtedy to zbliżył się myśliwy, który myląc śpiącego z jeleniem strzela z łuku trafiając go prosto w piętę. Bóg-pasterz umiera na drzewie życia, jednocząc się ze swym niebiańskim ojcem Wisznu.

Pięta bowiem, jako podstawa człowieka, jako ta część, która miała bezpośredni kontakt z Matką-Ziemią, stanowiła w praindoeuropejskich wierzeniach **miejsce przebywania duszy**.

STRZELEC

Trzecią pracę stanowiło pozbycie się **potwornych ptaków znad jeziora Stymfalos**. Przy pomocy brązowych kastaniet otrzymanych od Ateny Herakles wypłoszył je z ich kryjówek, a następnie zestrzelił.

Podobną scenę umieszczono na nieboskłonie już w czasach babilońskich, jeśli nie wcześniej. Powyżej konstelacji Strzelca widzimy Strzałę (*Sagitta*) oraz trzy drapieżne ptakii: Orła (*Aquila*), Łabędzia (*Cygnus*), wcześniej znanego jako *Urakhga* (potworny ptakRok), oraz gwiazdy Lutni (*Lyra*), które w czasach przedgreckich utożsamiano z Sępem.

Możliwe, że motyw 'przepędzania ptaków' związany jest ze zmianami, jakie zaszły w Zodiaku — pierwotne wyobrażenia ptaków zastąpiono ludzko-zwierzęcymi hybrydami.

KOZICA

Kolejne zadanie polegać miało na **złapaniu łani o złotych rogach i srebrnej sierści, pasącej się na zboczach świętej góry Keryny** (gr. Oros Kyllene). Wzniesienie to czczono jako miejsce narodzin boskiego soteru Hermesa, syna Zeusa.

W wersji Pindara Herakles udaje się polować na daleką północ. Wg niektórych badaczy „rogata łania” (samice jeleniowatych nie mają poroża) jest niczym innym jak jeleniem, lub nawet reniferem (Sir William Ridgeway).

Znak zodiaku to obecny Koziorożec, *Capricornus*, rogata koza o rybim tułowiu.

W mitologii syberyjskich Ewenków potężny, dziki renifer z rybim ogonem pełnił funkcję strażnika rodowej, szamańskiej rzeki prowadzącej do podziemnego morza Dolnego Świata. Podobnie na firmamencie Koziorożec strzegł wejścia do ogromnego niebiańskiego akwenu, zimowego rejonu niebios, który tworzyły konstelacje Wodnika (Powodzi), Ryb (Syrena), Ryby Południowej, Wieloryba (*Cetusa*), rzeki Erydan, oraz morskiego Statku, podzielonego w 1763 r. przez francuskiego kartografa de Lacaille na trzy części: Kil, Rufę i Żagle. Wszystkie te gwiazdozbiory **w Epoce Bliźniąt** (Ludzi-Byków lub Ludzi-Sępów) oraz przez część Ery Byka (mówiąc dokładniej od ok. 5700 r. pne. do 3200 pne.) leżały poniżej ówczesnego równika niebieskiego, biegnącego dokładnie wzdłuż grzbietu Hydry, symbolizując Morską Otchłań, szamański Dolny Świat.

Taki układ gwiazdozbiorów, związany ponadto ściśle z szamańską wizją niebios, wskazywać może na powstanie symboliki astralnej w epoce bliźniąt, w czasach poprzedzających nastanie wielkich cywilizacji Egiptu i Sumeru. Cztery wyróżnione znaki tworzące krzyż półludzi pomiędzy zwierzętami odpowiadałyby porom przesileń i równonocy.

Podobnie sądził znany badacz mitologii Robert Graves pisząc:

*But it [the original Zodiac] is likely to have been **first fixed at a time when the Sun rose in the Twins at the Spring equinox** -- the Shepherds' festival; in the Virgin who was generally identified with Ishtar, the Love-goddess, at the Summer solstice; in the Archer, identified with Nergal (Mars) and later with Cheiron the Centaur, at the Autumn equinox, the traditional season of the chase; in the resurrective Fish at the Winter solstice, the time of most rain....*

(Prawdopodobnie pierwotny zodiak został skomponowany w czasie, kiedy Słońce w dniu równonocy wiosennej wschodziło w znaku Bliźniąt, w święto pasterzy. Letnie przesilenie następowało w znaku Panny, utożsamianej powszechnie z boginią miłości Ishtar. Równonoc jesienna miała miejsce w znaku Strzelca, identyfikowanego z bogiem Nergalem (Marsem), w tradycyjnym okresie polowań. Przesilenie zimowe następowało w znaku zmartwychwstającej Ryby, w czas największych opadów...)

Graves popełnia mimo wszystko szereg błędów. W czasach przedbabilońskich znaku bliźniąt nie było (podobnie zresztą jak i Ryb). W Enuma Elisz w ich miejscu pojawia się człowiek-byk, minotaur, rolnik rozpoczynający orkę. Na skutek precesji symbolika byka przeniesiona została na znak następny. Dzik zastąpiony został Bykiem, **jednak we wszystkich mitach zodiakalnych wciąż zachowano wcześniejszy, prastary układ.**

Współcześni badacze ciągle popełniają ten sam błąd myląc Nergala, boga Otchłani (odpowiednik greckiego Hadesa) z Ninurta, sumeryjskim bogiem wojny. Za każdym razem Strzelec łączony jest z Nergalem, podczas gdy jeszcze w okresie perskim znak ten zwano „bogiem Enurta” (Ninurta). Samo imię „Ares” może mieć konotacje bliskowschodnie i wywodzić się od Nin-Urty (Arsy) (Pana Włóczni), podobnie jak inne imiona greckich bogów (Uranos /Ur-Anu, Dionizos/Adonis/Dumuzi itd).

Ponadto jest cokolwiek wątpliwe by *zmartwychwstająca Ryba*, w domyśle Chrystus, taką samą symbolikę miała w czasach przedchrześcijańskich i przedmitriańskich, w czasach przed „erą ryb”. Bogiem zmartwychwstającym był Tammuz-Dionizos, z rybami mający niewiele wspólnego. Bóg wiosennego odrodzenia przyrody, płodności, wina i radości. Bóg-pasterz wypasający swe owce.

W erze Bliźniąt letnie przesilenie słoneczne przypadało w znaku Panny, Ishtar, Isis, kochanki Tammuz. W erze byka Słońce wschodziło w znaku Panny już miesiąc później, pod koniec lipca. Ironią historii jest to, że 22 lipca kościół katolicki obchodzi święto Marii Magdaleny, „towarzyszki” Chrystusa. W początkach chrześcijaństwa w odpowiadającym okresie wciąż jeszcze obchodzono święto egipskiej Izydy, małżonki zmartwychwstającego Ozyrysa...

DZIK

Piąte zadanie stanowiło **pojmanie ogromnego dzika erymantejskiego**, którego kryjówka znajdowała się niedaleko miasta Psosis, u stóp góry Erymantos. Dzik w społecznościach szamańskich uważany był za potężne Zwierzę Mocy, związane z ziemią i płodnością (symbol chtoniczny). W zasadzie wszystkie zwierzęta tworzące Zodiak wywodzą się z pierwotnego, szamańskiego spojrzenia na świat.

Wyobrażenie DZIKA odnajdujemy w konstelacji Byka, *Taurus*. W zodiaku chińskim zamiast Byka i Barana wciąż mamy Dziką i Psę — Inosisi / Inu. W Sumerze gwiazdozbiór ten zwany był dwuznacznie APIN, co oznacza „rycie w ziemi”. Termin ten dotyczyć może zarówno dzikich świń, jak i bydła.

POWÓDŹ (SZTORM)

Ostatnim zadaniem na terenie Grecji (Peloponezu) było **oczyszczenie stajni Augiasza**, króla Elidy (Ellis, Ilis). Herakles wykorzystał tu potęgę żywiołu wody, łącząc dwa górskie strumienie. Przypadającym znakiem zodiaku jest obecny Wodnik, *Aquarius* (dosłownie „Nosiwoda”), przez wszystkie kultury starożytne łączony z bóstwami deszczu, ukazywany jako przepelnione naczynie. Związany z żywiołem wody, gwałtownymi deszczami, burzami i powodzią, a w szczególności — z mitem Wielkiej Powodzi.

CZŁOWIEK-BYK

Kolejne prace mają już swe miejsce w krajach ościennych. Herakles wyrusza do

kreteńskiego Knossos, by **pojmać oszalałego byka, zesłanego przez Posejdona**.

Na niebie postać byka widziano w różnych miejscach, w gwiazdach Raka, Bliźniąt, nie wspominając o obecnym umiejscowieniu. W przypadku zodiaku heraklejskiego odpowiadającym znakiem zodiaku jest nie tyle byk, co wcześniejszy bykołak, Minotaur, władca podziemi i Otchłani, wyznaczający w erze bliźniąt początek wiosny.

W opowieści o Gilgameszu pod postacią Niebiańskiego Byka ukrywa się Szamasz, bóg Słońce. W mitologii greckiej byk był ulubionym zwierzęciem Zeusa, wykorzystywanym do miłosnych podbojów. Europa uwiedziona i porwana z Fenicji przez białego byka zrodziła Minosa, władcę Krety.

KOŃ

Ósme zadanie polegało na **pojmaniu czterech ludożerczych klaczy Diomedesa**, króla Tracji. Koń, ze swa rozpuszczoną grzywą, stanowił najstarszy symbol słońca wśród ludów indoeuropejskich. Przykładem może być skrzydlaty Pegaz dosiadany przez Perseusza, a wcześniej Marduka, czy też celtycka Epona. Uskrzydłony, biały koń przewoził duszę szamana przez tęczowy most w wierzeniach m.in. syberyjskich Szorów czy też Germanów. W tradycyjnych obrzędach Jakutów (jak również wśród ludów indoeuropejskich) konie składane były w ofierze bóstwom Górnego Świata, podczas gdy bogom otchłani ofiarowywano bydło.

Zodiakalnego konia odnaleźć możemy obecnie w dwóch miejscach, w gwiazdach Strzelca (półczłowiek-półkoń) oraz w konstelacji Raka, którego gwiazdy, leżące dokładnie na ekliptyce, do dziś noszą nazwy związane z końmi (*Asellus Borealis* — Osioł Północny i *Asellus Australis* — Osioł Południowy).

W czasach greckich gwiazdozbiór Raka traktowany był przede wszystkim jako Osioł powiązany na różne sposoby z trackim bogiem Dionizosem. Wg Hyginusa bóg wina jednego z osłów obdarzył ludzkim głosem. Nie wyszło to zwierzęciu na dobre, ponieważ zaczęło twierdzić, że ma dłuższego członka niż Priapus. Zginęło na miejscu. Na złość Priapusowi Dionizos umieścił osła na niebie.

Zgodnie z inną opowieścią Dionizos za sprawą Hery popadł w obłęd. Włócząc się po świecie dotarł do bagien, przy których spotkał pasącą się parę osłów. Jadąc na nich udało mu się dotrzeć bezpiecznie do wyroczni w Dodonie, gdzie w końcu został wyciągnięty z odmętów szaleństwa. W podziękę para osłów powędrowała na nieboskłon. Przypadkiem również inny z bogów, zajmujący się od czasu do czasu zmienianiem wody w wino, lubił podróżować do świątyń na dwóch osłach.

Łączenie Dionizosa z osłami wynika zapewne z jego trackiego pochodzenia. Być może samo imię króla Diomedesa nawiązywać miało do trackiego boga.

Opowieść o klaczach Diomedesa zawiera w sobie jeszcze inne podłoże. Wg Apollodorusa władca Tracji Likurg złożony został w ofierze. W celu odwrócenia klęski nieurodzaju, jaka nastąpiła w kraju, rozszarpano go końmi po to, by królewska krew mogła przywrócić ziemi żyzność. Podobne mity związane są z postaciami Adonisa, Dionizosa, Attisa, Ozyrysa i wielu innych, w tym Chrystusa. Krew i rozszarpane ciało bożego pomazańca uśmierzyć miała zagniewane bóstwo. Święta krew stanowiła najpotężniejszą ofiarę przebłągalną. Boski król, mesjasz, umierał za grzechy ludu.

Mity te posiadają z jednej strony symbolikę agrarną, poświęcanie bóstwa urodzaju w celu wiosennego odrodzenia przyrody, z drugiej nawiązują do zdarzeń historycznych, do czasów, kiedy w społecznościach w miarę archaicznych składano ofiary z ludzi. Podobne reminiscencje odnajdujemy w biblijnych opowieściach o Kainie i Ablu (przetworzona historia Baala), ofierze z Izaaka czy o córce Jefty złożonej *dobrotliwemu* bogu w ofierze całopalnej (Sdz 11,30-40).

WOJOWNICZKA

Dziewiąta, ostatnia praca w krainach ludzi, polegała na **zdobyciu pasa Aresa, będącego w posiadaniu królowej Amazonek**. Pas ten dawał swemu posiadaczowi niezwykłą moc, ten kto go posiadał stawał się niezwyciężony w boju. W Amazonkach, mieszkankach czarnomorskich, scytyjskich równin, kobietach-wojowniczkach gardzących mężczyznami, dostrzec możemy atrybuty babilońskiej bogini Isztar (sumeryjskiej Inany), bogini zmysłowej miłości, seksu, płodności i wojen, w świątyniach której prowadzono prostytucję sakralną i zarobkową.

Isztar, jak każdy z głównych bogów, posiadała własną planetę (Wenus) i znak zodiaku

(Virgo). Była to „kobieta agresywna seksualnie”. Przedstawiano ją jako karmiącą matkę lub jako wojowniczkę, powożącą rydwanem z lwami. Grecy utożsamiali ją z Afrodytą, Rzymianie z Wenus. Egipcjanie przedstawiali w aureoli gwiazd, stojącą na księżycu, trzymającą w ramionach dzieciątko Horus. Jej męskim odpowiednikiem był Ninurta (Ares), bóg wojny i zwierzęcej namiętności. Według Homera był on bogiem „gwałtownym, z natury niestałym i zepsutym”. W chrześcijaństwie czczona jest po dziś dzień pod postacią Niepokalanej Marii Panny, Matki Boskiej, a w istocie Bogini Matki, bogini-wojownicy prowadzącej do boju chrześcijańskie wojska. Jej aspekt seksualny (kochanki Tamuza/Dionizosa/Baal) scedowany został na postać Marii Magdaleny, „Wzniosłej, Wieżystej”.

Maria, matka Jezusa, oraz Maria Magdalena to tak naprawdę jedna i ta sama osoba — Izyda.

RYBOŁAK (Wyspa)

Ostatnie trzy próby rozegrały się w krainach leżących poza granicami ówczesnego świata.

Herakles otrzymuje zadanie **uprowadzenia stada czerwonych byków Geryona** (Gerionesa), którego siedziba, wyspa Erytea (tzn. Czerwona, Szkarłatna), znajdowała się na Najdalszym Zachodzie. Władana była przez potomka nieśmiertelnego Chrysaora i Kalliroe. Na straży była stał jeszcze potworny pastuch Eurytion i dwugłowy pies Orthos, krewniak Cerbera. Aby przemierzyć Atlantyk Herakles nieopodal fenickiego portu Gadir (Kadyks) u wybrzeży Hiszpanii porывa słoneczną czarę Heliosa.

Geryon, potworny król-wyspiarz o trzech tułowiach, wnuk Posejdona, stanowić może aluzję do Człowieka-Ryby, Rybołaka walczącego w armii Tiamat, którego zodiakalna konstelacja z biegiem czasu zmieniła się w parę Ryb, choć jeszcze w czasach babilońskich przedstawiano ją jako syrena trzymającego w jednej dłoni kruka lub gołębia.

Wyspa, leżąca na zachód od Hiszpanii, władana przez potomka Posejdona (jak również Oceanosa, ze strony matki Kalliroe), kojarzyć się może z legendarną Atlantydą, mitycznym Avalonem, leżącą na Zachodzie krainą szczęśliwości.

Erytea przywodzi również na myśl również tolkienowską Tol Eresseę, wyspę położoną u wybrzeży Amanu, błogosławionej krainy boskich Ainurów, na której to znajdował się port Avallone. Pomiędzy Amanem a krainami Śródziemia znajdować się miała wyspa Numenore (Westernesse) — Zachodni Kraj, który po swym buncie, upadku i zatopieniu przez bogów przyjął nazwę „Atalante”- Upadłej Krainy. Nieliczni, którzy ocalili zagładę, wyruszyli na wschód by na nowej ziemi wzniesić swe królestwa na wygnaniu. Byli to szlachetni Dunedaidowie, Ludzie z Zachodu, Królowie Ludzi, odpowiadający biblijnym Nefilim, Upadłym synom bożym.

Samo imię *Geriones* nasuwa skojarzenia z atlantyckim władcą, synem Posejdona i Klejto, *Gadeirosem*, co po grecku oznaczać ma (wg Platona) *Eumelosa*, „Bogatego w stada”. W istocie stanowi nawiązanie do fenickiego *Gadir*, znaczącego to samo co *gród*, *gorad*, *ogrodzenie*, *twierdza*.

Podróż do Erytei strzeżonej przez dwugłowego psa nasuwa skojarzenia z późniejszym zstąpieniem do Otchłani i pokonaniem Cerbera. Obie opowieści mają charakter *katabasis*, przejścia do innego świata.

Mit Geriona odnajdujemy również w literaturze wedyjskiej, gdzie bohater zwany Trita Aptya zabija trójgłowego Visvarupę i kradnie jego bydło (Rigveda 10.8,48).

SMOK (Ogród)

Kolejną pracę stanowiło **zdobycie trzech złotych jabłek z Gaju Hesperyd**, owoców życia dających nieśmiertelność. Ogród ten, strzeżony przez smoka Ladona, położony miał być u stóp gór Atlas, nad brzegiem oceanu. Apollodorus twierdzi z kolei, że ogród ten leżał na dalekiej północy, w krainie Hiperborejczyków.

Wyprawa po nieśmiertelność stanowi kolejny motyw zbieżny z eposem o Gilgameszu, w którym to babiloński heros dociera do Cedrowego Gaju zabijając strzegącego go smoka Huwawę.

W pierwotnej wersji mitu smok ginął z ręki Heraklesa, późniejsze opowieści rozbudowano o liczne wątki poboczne m.in. centaumachię, uwolnienie Prometeusza i podtrzymywanie niebios w zastępstwie Atlasa. Apollodorus pisze lakonicznie:

But some say that he did not get them from Atlas, but that he plucked the apples himself

after killing the guardian snake

(Niektórzy twierdzą, że nie otrzymał jabłek z rąk Atlasa, lecz że zerwał je sam zabiwszy wprawdzie strzegącego je węża.)

Smok (ogromny wąż), utożsamiany czasem z krokodylem, stanowił jeden ze znaków zodiaku w Egipcie, Persji czy też w Chinach. Sumerowie w jego gwiazdach dopatryli się kształtów Skorpiona, co przejęli później Babilończycy, a od nich Grecy.

PIES (Otchłań)

Ostatnie zadanie stanowiło **uprowadzenie trójgłowego strażnika piekieł, psa Cerbera z Hadesu**. W wielu mitologiach pies, tudzież wilk, strzeże wejścia do świata podziemnego, do Mrocznej Puszczy (*Mirkwood*) świata przodków, otchłani Dolnego Świata. Jest on jednocześnie przewodnikiem dusz, „otwierającym wrota” Anubisem o głowie szakala. Na niebie króluje pod postacią Wielkiego Psa, *Canis Major*, jednak gwiazdozbiór ten leży zbyt daleko na południe od ekliptyki nie będąc przez to nigdy nawet gwiazdozbiorem równikowym.

Zejście do podziemnego świata Hadesu nie jest przypadkiem. Symbolizuje pozorną śmierć i zmartwychwstanie, odrodzenie do nowego, świadomego życia. Pojmanie Cerbera wieńczy starania zmierzające do osiągnięcia nieśmiertelności. Chrześcijański Chrystus po śmierci *zstępuje do Otchłani* (gr. *Hadesu*), podobnie jak szereg innych bóstw odradzających się po trzech dniach.

Trzy mityczne krainy, do których udaje się Herakles, wykazują bezsprzeczne analogie z **szamańskimi wizjami zaświatów**. Hawajska Huna, zbieżna w wielu aspektach z wierzeniami syberyjskimi, dzieli świat na *widzialny (Ao)*, składający się z Powietrza, Łądu i Wody, oraz *niewidzialny (Po)*, w którym znajdują swe odbicie składniki świata widzialnego.

Duchowe odbicie ładu stanowi *Kahiki* — **Ogród**, pośrodku którego rośnie Drzewo Życia. Tutaj następuje Zrozumienie, z tego też miejsca szaman rozpoczyna swą wędrówkę, przedostając się przez otwór w niebie, do wyższego świata *Lanikeha*, który wyobraża się w postaci **Łąki** lub **Wyspy**. Spotkać tu można zwierzęta mocy, towarzyszące w podróży do podziemnej krainy *Milu*, **Otchłani**, Mrocznej Puszczy otoczonej rzeką, świata przodków pełnego wyzwania.

Szamańska podróż jest, w gruncie rzeczy, świadomym śnieniem w ramach określonych struktur, pozwalającym na programowanie własnej psychiki, a przez to na kształtowanie otaczającej nas rzeczywistości. Główną zasadę szamanizmu stanowi przeświadczenie, że **świat jest taki, jaki myślimy, że jest**. Kolejne zadania zlecane przez Eurysteusza byłyby, z tego punktu widzenia, opisem wewnętrznej pracy, poskramianiem kolejnych żądz, zdobywaniem mocy zmierzających do zrozumienia świata zewnętrznego i wewnętrznego.

Wyprawa do Wyższego Świata, Wysp Szczęśliwych, wiąże się z pokonaniem przestworzy, lotem tudzież wspinaczką po Drzewie Życia; i tak też Herakles odbywa podróż na niebiańskiej łodzi, przechodząc swoisty chrzest ognia. Na Czerwonej Wyspie zdobywa swoje zwierzęta mocy, stado ognistych, czerwonych byków, kojarzących się, w pewien sposób, z mitycznym zsyłaniem ducha pod postacią płomieni. Podróż ognistą barką stanowi element oczyszczający i ekspiacyjny, pozwalający na wejście w kręgi wyższych mocy, otwierający drogę ku światom dotąd niedostępnym. Podobnie Dante w *Boskiej Komedii* przedstawia czyściec jako Ziemi Raj, wyspę położoną na zachodzie południowej półkuli. Zdobywanie stada czerwonych byków jest aktem przygotowującym do ostatecznego zejścia do otchłani, do pokonania bestii drzemiącej we wnętrzu, w wewnętrznych ciemnościach.

Zgodnie z logiką podróży szamańskiej końcowe partie mitu powinny mieć następujący układ:

10. Ogród -> 11. Zabicie smoka Ladona, strażnika Gaju Hesperyd
11. Wyspa -> 10. Zabicie trójgłowego Geryona z Erytei
12. Otchłań -> 12. Uprowadzenie Cerbera z Otchłani.

4. Słoneczny Młyn

Pierwotny zodiak wykazuje znaczne podobieństwo zarówno z zodiakiem babilońskim jak i chińskim (o rodowodzie najprawdopodobniej bliskowschodnim). Znaczącej zmiany znaczeniowej uległy jedynie znaki najbliższe równonocy wiosennej w epoce Barana oraz związane z równonocą jesienną, leżące im naprzeciw. Skorpion podzielony został na dwie części tworząc kosmiczną wagę o ramionach w Krabie (przesilenie letnie) i Koziorożcu

(przesilenie zimowe).

W przypadku zodiaku chińskiego zastąpiono niemal wyłącznie znaki 'ludzkie'. Bykołaka zastąpił Szczur, Wojowniczkę Królik, Strzelca Koń, Rybołaka Kogut. Powódź zmieniła się w Małpę. Pozostałe znaki występują w identycznej kolejności, co nie może być przypadkiem.

Zodiak Babiloński	Proto-Zodiak	Zodiak Chiński	12 Prac Heraklesa	Pora roku
Baran	Pies	Pies	12. Cerber z Hadesu	Wiosna / Ziemia
Byk	Dzik	Dzik	5. Dzik Erymantejski	
Bliźnięta	Bykołak	Szczur/Mysz	7. Byk Kreteński	
Krab	Koń	Wół	8. Klacze Diomedesa	Lato / Ogień
Lew	Lew	Tygrys	1. Lew Nemejski	
Panna / Isztar	Wojowniczką	Królik/Zajac	9. Pas Amazonek	
Waga + Skorpion	Smok	Smok	11/10. Złote jabłka	Jesień / Powietrze
(Waż)	Waż	Waż	2. Hydra Lernejska	
Strzelec / Ninurta	Wojownik	Koń	3. Ptaki Stymfalijskie	
Koziorożec	Kozica	Koza	4. Łania Kerynejska	Zima / Woda
Wodnik	Powódź	Małpa	6. Stajnie Augiasza	
Rybołak	Rybołak	Kogut	10/11. Stado Geryona	

Jeśli przyjrzymy się pierwotnej symbolice zodiakalnej zauważymy podział na cztery wyraźne grupy: znaki chtoniczne (Pies, Dzik i Bykołak), ogniste (Koń, Lew, Wojowniczką), związane z powietrzem (Smok, Waż, Wojownik-Strzelec) i w końcu trzy znaki wodne (Koziorożec, Powódź, Rybołak). Podział ten pozwala na skorelowanie zodiaku z porami roku, a przez to na określenie daty jego powstania, a w każdym razie okresu, do którego się odnosi — początek **Ery Byka**.

W oparciu o tradycje Starej Europy możemy przyjąć, że cztery znaki wyznaczające równonoc i przesilenia (Dzik, Lew, Waż oraz Powódź), mają dla danej pory roku charakter **kulminacyjny**, nie początkowy. Taki system stosowali m.in. Celtowie, u których główne święta wypadały w tzw. dni ćwiartkowe, występujące w połowie drogi pomiędzy danym przesileniem, a równonocą. Obecnie taki sposób dzielenia pór roku przetrwał w krajach nordyckich, gdzie np. święto przesilenia letniego zwane jest Midsummer (środek lata).

Najważniejsze święta celtyckie dotyczą następujących dni:

- 1 listopada obchodzono **Samhuinn** - początek pory zimowej, święto zmarłych.
- 1 lutego **Imbolc** — święto agrarne związane z boginią Brygidą, na wyspach brytyjskich 14 lutego obchodzono święto powrotu ptaków, zmienione później na dzień św. Walentego.

- 1 maja wypadło celtyckie święto ognia **Beltaine**, związane z bogiem ognia Belenusem, zwiastujące początek pory letniej, Noc Walpurgii, do której nawiązała pierwsza Międzynarodówka ustanawiając na ten dzień Święto Pracy.

- 1 sierpnia — **Lughnasadh** — święto boga Słońca Luga oraz Matki Ziemi, święto żniw, pierwszych owoców. Tego dnia kończyły się również „próbne małżeństwa”, zawierane na rok i jeden dzień. Pary, które chciały nadal z sobą być pobierały się, inne rozchodziły.

Poszczególnym znakom zodiaku przyporządkowane zostały odpowiadające im prace Heraklesa. jeśli rozpoczniemy tablicę od pierwszej pracy, Lwa, zauważymy wyraźny układ symetryczny. **Cztery znaki mające charakter kardynalny zostały wyróżnione, pozostałe następują po sobie w określonym porządku.** Jednocześnie potwierdza się wcześniej przyjęte założenie, że zdobycie złotych jabłek poprzedzało uprowadzenie stada Geryona.

Zodiak Babiloński	Proto-Zodiak	12 Prac Heraklesa	Pora roku
Lew	Lew	1.Lew Nemejski	Lato / Ogień
Panna / Isztar	Wojowniczk	-- > 9. Pas Amazonek	Lato / Ogień
Waga + Skorpion	Smok	-- > 11/10.Złote jabłka /Ladon	Jesień /Powietrze
(Waż)	Waż	2.Hydra Lernejska	Jesień /Powietrze
Strzelec /Ninurta	Wojownik	-- > 3. Ptaki Stymfalijskie	Jesień /Powietrze
Koziorożec	Kozica	-- > 4.Łania Kerynejska	Zima / Woda
Wodnik	Powódź	6.Stajnie Augiasza	Zima / Woda
Rybołak	Rybołak	-- > 10/11.Stado Geryona	Zima / Woda
Baran	Pies	-- > 12.Cerber z Hadesu	Wiosna / Ziemia
Byk	Dzik	5. Dzik Erymantejski	Wiosna / Ziemia
Bliźnięta	Bykołak	-- > 7. Byk Kreteński	Wiosna / Ziemia
Krab	Koń	-- > 8.Klacz Diomedesa	Lato / Ogień

Można zauważyć, że kolejne prace dobrane były przez twórców mitu w takiej kolejności, by utworzyć na kole zodiaku **lewoskrętną swastykę**, precesyjny „słoneczny krzyż” — „więzienny młyn”, w którym zakuto „ciężko pracujące” Słońce:

Podstawę swastycznego krzyża tworzą cztery znaki: **Dzik, Lew, Waż oraz Powódź** (Żywiół Wody, Sztorm), wskazując — poprzez przesilenie wiosenne — na Erę Byka (wcześniej Dzika — indoeuropejskiego symbolu mądrości) jako na okres, w którym to albo nastąpiło opracowanie treści mitu, albo też pojawiła się, lub raczej rozwinęła koncepcja zodiaku.

Znaki te zawierają ponadto najjaśniejsze gwiazdy pasa ekliptyki, tzw. **gwiazdy królewskie**: *Regulus* (Lew), *Aldebaran* (Byk), *Fomalhaut* (Wodnik) oraz *Antares* w Skorpionie obok Węża, tworzące niebiański krzyż.

Konstelacje te były na tyle ważne, że doczekały się odrębnych wzmianek w mitologii.

Krzysztof Sykta

Zajmuje się głównie biblioteką i religioznawstwem. Skończył ekonomię, jest dyrektorem w izbie gospodarczej i redaktorem w Magazynie Przedsiębiorczości i Integracji Lokalnej IMPULS. Redaktor naczelny ezynu Playback.pl

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 18-05-2002 Ostatnia zmiana: 20-10-2008)

[Oryginał..](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,225) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,225>)

Contents Copyright © 2000-2008 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane

w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora.

Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach

informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl